

УДК 75/76+730].033.1.04:[27-526.62:27-31](4-15)«14/17»

Цитування:

Широка О. Б. Типи іконографії «Христа – Доброго Пастиря» у ранньохристиянському та західноєвропейському мистецтві XV – XVII ст. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал.* 2020. №4. С. 90-93.

*Широка Оксана Богданівна,
аспірантка Львівської національної
академії мистецтв*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0108-3317>
shirokaoksana@gmail.com*

Shyroka O. (2020). The Typology of Christ the Good Shepherd iconography in the Early Christian and West European art of the 15-17th centuries. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 4, 90-93 [in Ukrainian].

**ТИПИ ІКОНОГРАФІЇ «ХРИСТА – ДОБРОГО ПАСТИРЯ»
У РАННЬОХРИСТІАНСЬКОМУ ТА ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ
МИСТЕЦТВІ XV – XVII СТ.**

Мета роботи: простежити особливості розвитку іконографії «Христа – Доброго Пастиря» від зображень ранньохристиянського періоду (III – IV ст.) до трактування цього образу у західноєвропейському мистецтві XV – XVII ст.. **Наукова новизна.** Вперше узагальнено та осмислено іконографію «Христа – Доброго Пастиря» на всіх етапах її формування: від алегоричного образу, запозиченого з античних прототипів до символічного зображення Ісуса Христа з ягням на спині у західноєвропейському мистецтві XV – XVII ст. **Методологія роботи.** Використовувався метод формального мистецтвознавчого аналізу. Особливості творів з точки зору їх сакрального значення розглядалися за допомогою іконографічного методу. Для окреслення виникнення та розвитку іконографії Доброго Пастиря у контексті полеміки християнства та язичництва, католицизму і протестантизму застосовувався метод герменевтики. **Висновки.** На основі пам'яток ранньохристиянського періоду та західноєвропейських зразків XV – XVII ст.. виокремлено чотири типи зображення: 1. Добрий пастир, як безбородий юнак з ягням на спині; 2. Безбородий юнак-пастух, з посохом, арфою або відром води у руці, котрий стоїть поряд зі отарою овець; 3. Ісус Христос, як Пантократор у зрілому віці, з ягням на спині; 4. Воскреслий Ісус, часто оголений, з ранами на ногах та руках, з ягням на плечах.

Ключові слова: Христос – Добрий Пастир, іконографія Христа, алегорія, ранньохристиянське мистецтво, західноєвропейське мистецтво.

Shyroka Oksana, Ph.D. candidate, Lviv National Academy of Arts

The Typology of Christ the Good Shepherd iconography in the Early Christian and West European art of the 15-17th centuries

The purpose of the article is to trace the peculiarities of the development of Christ the Good Shepherd iconography from the samples of the Early Christian Era (3-4th centuries) to later interpretations in the West European art of 15-17th centuries. **Scientific novelty.** the article is the first attempt to unify and comprehend the iconography of Christ the Good Shepherd at all stages of its development, including an allegorical image originated from the ancient prototype and symbolical depiction of Jesus Christ with a lamb on his back popular in the West European art of 15-17th centuries. **Methodology.** The work on the article was studied with the use of the method of formal art analysis. The symbolism of the works in terms of their sacral meaning was studied with the use of the iconographic method. The hermeneutical method was used for outlining the origin and development of the iconography of Christ the Good Shepherd from the viewpoint of the controversy between Christianity and Paganism, Catholicism, and Protestantism. **Conclusions:** Based on the images of the early Christian period and West European art of the 15-17th centuries, four types of images were singled out: 1. A Good Shepherd as a barefaced young man with the lamb on his back; 2. The barefaced young shepherd with a crook, harp, or bucket of water standing next to the flock of sheep; 3. Jesus Christ as the Pantocrator, an adult man with the lamb on his back; 4. Jesus resurrected, often bare, with the wounds on his legs and arms, with the lamb on his shoulders.

Key words: Christ the Good Shepherd, iconography of Christ, allegory, early Christian art, West European art.

Актуальність теми дослідження. Іконографія «Христа – Доброго Пастиря» у ранньохристиянському мистецтві неодноразово ставала об'єктом дослідження, проте розглядалися лише алегоричні зображення Доброго Пастиря. Трансформація образу «Христа – Доброго Пастиря» у подальший період розвитку мистецтва залишилася поза увагою дослідників. Типи іконографії «Христа – Доброго Пастиря» у західноєвропейському мистецтві XV – XVII ст. залишаються не визначеними та стали об'єктом нашого дослідження. Порівнюючи різножанрові (мозаїка, живопис, скульптура, графіка) твори ми окреслили трансформацію, іконографічні та художні особливості образу Доброго Пастиря від юнака-пастуха ранньохристиянських часів до його зображення, як Христа Пантократора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Образ «Христа – Доброго Пастиря» добре досліджений у ранньохристиянських пам'ятках, проте подальший розвиток даної іконографії є поза увагою науковців. Говорячи про іконографію Доброго Пастиря В. Овсійчук [1], Дж. Холл [3], розглядають ранньохристиянські пам'ятки (III – IV ст.), даючи коротку характеристику іконографії та виділяючи два типи алегоричного зображення Доброго Пастиря. Вивченню ранньохристиянської скульптури на прикладі пам'яток з Херсонесу Таврійського присвячена стаття І. Фоміна [2]. Мотиви зображення Доброго Пастиря у дрібній пластиці ранньохристиянського періоду аналізує Ю. Калюжни [6]. Над дослідженням античних прототипів та їх впливу на іконографію Доброго Пастиря, з точки зору християнської та язичницької символіки працювала М. Крікен [7]. Символічне значення образу Доброго Пастиря на основі біблійних текстів розглядає С. Янковські [8], аналізуючи терміни «пастир» та «вівця» на прикладах зі Старого та Нового завітів.

Мета дослідження. Розглянути іконографію «Христа – Доброго Пастиря» у ранньохристиянському та західноєвропейському мистецтві XV – XVII ст., визначивши типи іконографії «Христа – Доброго Пастиря» починаючи від алегорично-символічного зображення пастуха-юнака до образу Христа Пантократора у зрілому віці.

Виклад основного матеріалу. У словнику символів та алегорій в мистецтві Джеймс Холл виділяє два типи зображення Доброго пастиря: 1. Пастух, що сидить серед свого стада. Він молодий, зазвичай безбородий юнак, який

тримає у руці посох або грає на лірі чи сирінксі (флейті) – образ походить від античного Орфея...; 2. Пастух, який несе вівцю на своїй спині – «Добрий Пастир» – образ взятий з язичницького прототипу – зображення Меркурія (Гермеса), охоронця стад, який ніс ягня на спині [5, 422]. В елліністичному світі відоме зображення Орфея Буоколіс («пастух»), який, сидить в оточенні тварин, іноді з бараном на руках [4, 40]. Образ Орфея у Старому Завіті міг асоціюватися з царем Давидом, у Новому – з Ісусом Христом [9, 117]. Розглядаючи античні пам'ятки праобразами Доброго Пастиря, як алегорії на зображення Ісуса Христа, були зображення пастухів, котрі несли на своїх спинах банана, вівцю або теля, наприклад, давньогрецька скульптура Мосхофора або близькосхідне зображення бога Тануза [6, 114]. Скульптура Мосхофора, як більшість грецьких скульптур, була розфарбована: одяг був пурпуровий, тіло – білим, а бичок блакитним [2, 287]. Цей образ також асоціювався з Гермесом (Меркурієм) Кріофором [2, 286], «тим що несе барана» [4, 40]. Про пастуха, що опікується своїми вівцями неодноразово згадується у Старому (книги Числ. 27, 16-17; Єзек. 34 та Єрем. 23, 1-6) та Новому Завітах (Лк. 15, 3-7; Йн. 10, 1-21). Зображення Доброго Пастиря є на стіні хрещальні у Дура-Европос (Сирія), бл. 250 р. [4, 41], у стінописах катакомб Прісцилі (III – IV ст.); Домітілли (III ст.); Каліста (сер. III ст.); мозаїці церкви Галли Плацидії у Равенні (друга чверть V ст.) [1, 135]. Цей мотив зустрічається на рельєфах саркофагів, у круглій скульптурі та дрібній пластиці (прикраси, лампади). Іноді на одній пам'ятці міститься кілька зображень (саркофаг «Трьох Пастирів» (IV ст., Ватиканський музей)[10]. У музеї Херсонесу зберігаються фрагменти двох статуй Доброго Пастиря, IV – V ст. [2, 288; 1, 139]. Ягня для юдеїв часів Старого Завіту було жертвовною твариною (наприклад, жертвоприношення ягняти Авелем, жертва Авраама замість сина Ісака), оскільки належало до «чистих тварин» [8, 114]. Отара овець у Старому завіті символізувала народ Ізраїля, а в образі пастиря виступав сам Бог Ягве [8, 114], земні духовні наставники (судді, пророки, царі), які здебільшого розводили овець та вели кочовий спосіб життя [11, 20]. Вівця, врятована та повернена у стадо символізувала розкаяного грішника [5, 422]. У Новому Завіті вівця стає атрибутом Христа та Івана Хрестителя, апостолів та учнів Ісуса. У східній церкві зображення Христа, як агня було забороненим за постановою Трульського

собору (692 р.). У 82-му правилі собору зазначалося: «...бажаємо від сьогодні на іконах замість стародавнього агнця, представляти Агнця у людському вигляді, який бере гріхи світу, Христа Бога нашого...» [3, 62]. Таким чином алегоричне зображення «Христа – Доброго Пастиря» зникло з візантійського мистецтва. Проте оскільки правила собору не були підписані римським папою, ця заборона не стосувалася західноєвропейського мистецтва. У XII – XIII ст. алегоричні зображення Доброго Пастиря представлені на капітелях колон готичних соборів [10].

Поряд з визначеними вище алегоричними типами іконографії «Христа – Доброго Пастиря» ми вважаємо за доцільне виділити третій тип зображення: Ісуса Христа, як Пантократор (темна борода, довге волосся) в образі Доброго Пастиря з ягням на спині. Таке зображення Христа відоме у західноєвропейській мініатурі з XIV ст., а у гравюрі та скульптурі – з XV-го ст. Тут маємо два символічні образи: ягняти та пастиря, які одночасно втілює постать Ісуса Христа. Христос, як учитель є пастирем для християн та водночас розп'яття Ісуса – це принесення у жертви за гріхи людства. Цілофігурне зображення «Христа – Доброго Пастиря» представлено на форті першого видання Біблії польською мовою (Biblia Leopolity, друкарня Шарфенбергів, Краків, 1561 р.) [12]. Трактуння Христа в образі Пастиря притаманне ілюстраціям Біблії Піскатора (видання 1650 р. зберігається у бібліотеці В. Вернадського у Києві)[9]. Вона містить такі зображення: 1. Добрий Пастир, як безбородий юнак, що ілюструє притчу про загублену вівцю (Євангеліє від Луки 15, 3-7); 2. Христос, як пастух, що посохом відганяє вовків від своїх овець; 3. Воскреслий Ісус іде з отарою овець, взявши одну із них на спину до Небесного Єрусалиму; 4. Воскреслий Ісус з терновим вінком на голові, прямує зі своїми вівцями до Небесного Єрусалиму (зображений як місто, оточене мурами). Останні два зображення можна виділити у четвертий тип іконографії – бачення «Христа – Доброго Пастиря» у образі воскреслого Ісуса з ягням на спині. Автором цих гравюр є нідерландський майстер Мартін де Вос [9]. Зображення Христа, як Доброго Пастиря великою кількістю персонажів та різночасових подій в одному сюжеті подають гравюри XVI – XVII ст., авторства Філіпа Галле, Теодора де Бри, Адріана Коллаерта, Корнеліуса Галле та Герарда де Йоде [14]. Поряд з багатофігурними циклами, що ілюструють

біблійні тексти зображують поодинокі півфігурні або цілофігурні постаті «Христа – Доброго Пастиря» з ягням на спині. У XVI ст. образ Ісуса, як пастиря-провідника для вірних розвивається у протестантській гравюрі, про що свідчать зображення «Христа – Доброго Пастиря» на форті видання Мартіна Лютера (Віттенберг, 1538 р.). Німецький художник періоду Реформації Лукас Кранах Молодший подає Христа, як Доброго Пастиря на іконі з портретами донаторів (міська церква, Віттенберг, XVI ст.)[15]. У XVII – XVIII ст. образ «Христа – Доброго Пастиря» представлений в українській гравюрі та стінописі циклів Акафістів Пресвятої Богородиці та Ісуса Христа.

Наукова новизна. Розглянуто та узагальнено особливості іконографії «Христа – Доброго Пастиря» у ранньохристиянському та західноєвропейському мистецтві XV – XVII ст.. Визначено типи іконографії «Христа – Доброго Пастиря» в окресленому періоді. Встановлено, що для ранньохристиянського мистецтва характерні символічні образи Доброго пастиря, як безбородого юнака, то у європейському мистецтві XV – XVII ст. Добрий Пастир – це Христос Пантократор у зрілому віці, що втіленням євангельських текстів.

Висновки. Іконографія Доброго Пастиря пройшла період трансформації від алегоричного, запозиченого з античності образу пастуха-юнака, що втілював Христа, асоціюючи Його з богом Гермесом-Меркурієм або міфічними співцем Орфеєм. Алегоричний образ замінює зображення Христа-Пантократора з ягням на спині, як учителя, пастиря людства. Таким чином у ранньохристиянському та західноєвропейському мистецтві XV – XVII ст.. виокремлюємо чотири типи трактування даного образу: 1. Добрий пастир, як безбородий юнак з ягням на спині; 2. Безбородий юнак-пастух, з посохом, арфою або відром води у руці, котрий стоїть поряд зі отарою овець; 3. Ісус Христос, як Пантократор у зрілому віці, з ягням на спині; 4. Воскреслий Ісус, часто оголений, з ранами на ногах та руках, з ягням на плечах.

Література

1. Овсійчук В. А., Кривач Д. П. Оповідь про ікону. Сімфірополь : Тавріда, 2001. 395 с.
2. Свачій. В. Стінопис «Добрий пастир», 1670-ті рр., у церкві св. Юра у Дрогобичі. Дрогобицькі Храми Воздвиження та Святого Юра у

дослідженнях. Третє читання. Дрогобич, Творче об'єднання «Кактус», 2010. С. 284–290.

3. Успенский П. А. Богословие иконы Православной церкви. Москва: Издательство западно-европейского экзархата московских патриархии «Молодая гвардия», 1996. 474 с.

4. Фомін І. Фрагменти скульптурних образів «Доброго Пастиря» у ранньохристиянській традиції. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії, 2012. Вип. 15. С. 39–45.

5. Холл Д. Словарь сюжетов и символов в искусстве. Пер. с английского А. Е. Майкапара. Москва: Крон-Пресс, 1996. 656 с.

6. Kałużny J. C. Początki drobnej plastyki użytkowej pierwszych chrześcijan. Motyw Chrystusa – Dobrego Pasterza w artesminores. Wytwory rąk człowieka / red. Józef Marecki, Lucyna Rotter. Kraków, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, 2012. С. 103–130.

7. Krikken M. The Sheep Bearer in Early Christian Art. What is the Origin of the Sheep Bearer and in which Contexts Occurs this Image during the first five centuries A.D. in Rome? Bachelor Thesis Dr. K.C. Innemee Classical Archaeology Leiden University, Faculty of Archaeology. Leiden, 2012. 67 с.

8. Jankowski S. Symbolika pasterza w tekstach biblijnych. Studia Włocławskie 17, 2015. С. 109–120.

9. Альбом № 24. Библия Пискатора. 1650 (?). Медіорит., 1650 (?). 283 арк.: веб-сайт. URL: <http://irbis-nbuv.ua/ulib/item/UKR0007150>.

10. Иисус Христос. Изобразительные материалы к Евангелию: веб-сайт. URL: http://yakov.works/spravki/4_faith_bible/nz_ill/nz_ill_101_pastyr.html.

11. Шевченко Л. Л. Біблійна символіка. Лінгвістичний аспект. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Київ, 2005. Вип. 11. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_11_5.

12. Biblia (pol. Biblia Leopoldy), 1561, Kraków: веб-сайт. URL: https://polona.pl/item/biblia-to-iest-xiegi-starego-y-nowego-zakonu-na-polski-jezyk-zpilnoscia-wedlug_MTE2MzMzOTU/1232/#info:metadata.

13. Collection of (96) 16th-17th C. German engraved book illustrations by Mattheus Merian (1593-1650) or Jan Sadler (1550-1600). URL: <https://live.homastonauction.com/lots/view/1-16ZI8S/collection-of-96-16th-17th-c-german-engraved-book-illustrations-by-mattheus-merian-1593-1650-or-jan-sadler-1550-1600>.

14. Parable of the Good Shepherd – 1585: веб-сайт. URL: <https://historicbibles.com/product/parable-good-shepherd-1585/>.

15. The Good Shepherd by Lucas Cranach der Jüngere: веб-сайт. URL: <https://www.kunst-fuer-alle.de/index.php?mid=77&lid=3&blink=76&stext=cra+nach+lucas&start=28>

2. Svachii V. (2010). Mural of the Good Shepherd, 1670s. In St. George's Church in Drohobych. Drohobych, 284-290 [in Ukrainian].

3. Uspensky P. A. (1996). Theology of the icon of the Orthodox Church. publishing house of the Western European Exarchate of the Moscow Patriarchate. Moscow: Young guard [in Russian].

4. Fomin I. (2012). The fragments sculptural images Good Shepherd in Early Christian tradition. Actual problems, 15, 39-45 [in Ukrainian].

5. Choll D. (1996). The dictionary of subjects and symbols in art. E. Maikapara, trans from English. Moscow: Kron-Press [in Russian].

6. Kałużny I. C. (2012). The beginnings of fine plastic used by the first Christians. The university of Jan Paul II in Krakow [in Polish].

7. Krikken M. (2012). The Sheep Bearer in Early Cristian Art. What is the Origin of the Sheep Bearer and in which Contexts Occurs this image during the first five centuries A.D. in Rome? Bachelor Thesis Dr. K.C. Innemee Classical Archaeology Leiden University, Faculty of Archeology. Leiden. [in English].

8. Jankowski S. (2015). The symbolism of the shepherd in biblical text. Thelecturing in Wroclaw. 17, 109-120. [in Polish].

9. Альбом 24. Библия Пискатора. (1650). Мидіорит., 1650. Retriever from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0007150>. [in Ukrainian].

10. Jesus Christ. Visual Gospel Materials. Retriever from: http://yakov.works/spravki/4_faith_bible/nz_ill/nz_ill_101_pastyr.html. [in Russian]

11. Shevchenko L. L. (2005). The biblical symbolism. The linguistic aspect. The actual problems of Ukrainian linguistics: teory and practice, 11, 19-24. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_11_5. [in Ukrainian].

12. Biblia (pol.; Biblia Leopoldy), 1561, Krakov. Retriever from: https://polona.pl/item/biblia-to-iest-xiegi-starego-y-novego-zakonu-na-polski-jezyk-zpilnoscia-wedlug_MTE2MzMzOTU/1232/#info:metadata [in Polish].

13. Collection of 16th-17th C. German engraved book illustrations by Mattheus Merian (1593-1650) or Jan Sadler (1550-1600). Retriever from: <https://live.homastonauction.com/lots/view/1-16ZI8S/collection-of-96-16th-17th-c-german-engraved-book-illustrations-by-mattheus-merian-1593-1650-or-jan-sadler-1550-1600> [in English].

14. Parable of the Good Shepherd – 1585. Retrieved from: <https://historicbibles.com/product/parable-good-shepherd-1585/> [in English].

15. The Good Shepherd by Lucas Cranach der Jüngere. Retrieved from: <https://www.kunst-fuer-alle.de/index.php?mid=77&lid=3&blink=76&stext=cra+nach+lucas&start=28> [in German].

References

1. Ovdiihuk V.A., & Ktvavych D.P. (2001). The story about icon. Simferopol: «Tavryda» [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.10.2020
Отримано після доопрацювання 05.11.2020
Прийнято до друку 09.11.2020